

Filip Čukljević

*VILIJAMSOVO KONTEKSTUALISTIČKO REŠENJE
SKEPTIČKOG PARADOKSA*

APSTRAKT: Na početku ovog rada ponuđena je jedna formulacija skeptičkog paradoksa. Zatim su prikazani mogući tipovi antiskeptičkih odgovora na taj paradoks. Posebna pažnja posvećena je određivanju mesta kontekstualističkog naspram drugih antiskeptičkih odgovora. Potom su predstavljene dve verzije kontekstualizma, kako bi se njihovom komparativnom analizom preciznije odredilo Vilijamsovo kontekstualističko stanovište. Prikazivanje tog stanovišta dopunjeno je predstavljanjem Vilijamsovog shvatanja znanja u neepistemološkim kontekstima. Na kraju su izložena dva prigovora Vilijamsovom kontekstualističkom stanovištu, kako bi nakon toga bili ponuđeni i odgovori na njih.

KLJUČNE REČI: skepticizam, kontekstualizam, znanje, opravdanje, epistemološki realizam.

Skeptički paradoks

Problem sa kojim nas suočava kartezijanski skepticizam često se u literaturi predstavlja u vidu paradoksa.¹

Taj paradoks možemo prikazati u sledećem obliku:

- (1) S zna da O.
- (2) S ne zna da ~SH.
- (3) Ako S ne zna da ~SH, onda S ne zna da O.

Prvo treba razjasniti šta označavaju skraćenice "S", "O" i "SH". S je proizvoljni saznavni subjekt. O je proizvoljni kontingentni iskaz o spoljašnjem svetu, poput "Imam dve ruke", "Postoje stolice" i sl. SH je iskaz koji izražava skeptičku hipotezu. Za skeptičku argumentaciju ključno je to da istinitost skeptičke hipoteze povlači za sobom neistinitost iskaza tipa O.²

1 Cf. DeRose, 1999, str. 183, 208, Lazović, 2012, str. 48, Pritchard, 2002, str. 99-100, Williams, 2001a, str. 8.

2 Cf. Lazović, 2012, str. 48, Pritchard, 2002, str. 99-100.

Istorijski gledano, najpoznatija skeptička hipoteza je Dekartova hipoteza o postojanju zlog demona koji nas sistematski obmanjuje. U savremenoj literaturi, pak, najrasprostranjenija skeptička hipoteza je ona o tome da smo zapravo mozgovi u posudi čijim sadržajem iskustva manipulišu zli neuronaučnici.³ Osnovne karakteristike ovih skeptičkih hipoteza, pored njihove inkompatibilnosti sa iskazima tipa O, jesu njihova obuhvatnost i neotklonjivost. One su obuhvatne pošto ugrožavaju svaku našu tvrdnju o spoljašnjem svetu. Takođe, one su neotklonjive pošto su saglasne sa bilo kakvom evidencijom s kojom možemo raspolagati, što znači da ne možemo nikako pokazati da one nisu ostvarene.⁴

Paradoks se sastoji u tome što nam svaka od ove tri pretpostavke deluje intuitivno prihvatljivo, a da one ne mogu biti istovremeno istinite. Kao što će na to ukazati skeptik u svom argumentu, konjunkcija pretpostavki (2) i (3) povlači za sobom negaciju pretpostavke (1), što predstavlja *reductio ad absurdum* pretpostavke da posedujemo znanje o spoljašnjem svetu.⁵

Pored očigledne intuitivne prihvatljivosti pretpostavke (1), i preostale dve pretpostavke nam deluju kao takve. Kao što smo već istakli, skeptičke hipoteze su tako konstruisane da ne vidimo kako bismo mogli pokazati da nisu istinite, što čini prihvatljivom pretpostavku (2). Što se pretpostavke (3) tiče, ona se pravda pomoću jednog naizgled nespornog principa koji se u literaturi naziva *principom deduktivne zatvorenosti znanja*. Taj princip se može prikazati u sledećem obliku: ako S zna da p i S zna da $p \supset q$, onda S zna da q.⁶ Kada umesto "p" stavimo "O" i umesto "q" stavimo " $\sim$ SH", pošto znamo da $O \supset \sim$ SH, dobijamo sledeći iskaz: ako S zna da O, onda S zna da $\sim$ SH. Primenom pravila za kontrapoziciju na ovaj iskaz dobijamo pretpostavku (3) skeptičkog paradoksa.

Uprkos njihovoj prividnoj prihvatljivosti, bar jedna od pretpostavki (2) i (3) mora se nekako dovesti u pitanje ukoliko želimo da ponudimo neko antiskeptičko rešenje izloženog paradoksa. Skiciraćemo moguće tipove takvih rešenja.

Tipovi antiskeptičkih rešenja skeptičkog paradoksa

Antiskeptička rešenja možemo klasifikovati na osnovu više kriterijuma. Ovde ću se opredeliti za klasifikaciju na osnovu toga koja pretpostavka skeptičkog paradoksa se dovodi u pitanje. Svrha ovakve klasifikacije jeste da se što preciznije odredi mesto kontekstualističkog rešenja naspram drugih antiskeptičkih odgovora.

3 DeRose, 1999, str. 183; Pritchard, str. 99-100; Williams, 1999b, str. 45.

4 Skeptičke hipoteze ponekad se nazivaju i radikalnim alternativama. Cf. Lazović, 2012, str. 42-3.

5 Cf. DeRose, 1999, str. 183.

6 Lazović, 2012, str. 17, 45-6; Pritchard, 2002, str. 101.

Na početku možemo razlikovati sledeća dva tipa rešenja: prvi čine oni odgovori koji dovode u pitanje neku eksplicitnu pretpostavku skeptičkog paradoksa, dok drugi čine odgovori koji dovode u pitanje neku implicitnu pretpostavku tog paradoksa.⁷

Pošto postoje svega dve eksplicitne pretpostavke koje antiskeptički odgovor može da ospori, prvi tip rešenja možemo podeliti na ono koje dovodi u pitanje pretpostavku (2), i na ono koje odbacuje pretpostavku (3). Među filozofima koji smatraju da mi ipak možemo znati to da skeptičke hipoteze nisu istinite, poričući tako pretpostavku (2), istorijski su najpoznatiji Dekart i Mur. U novije vreme tu strategiju usvajaju semantički i epistemološki eksternalisti.⁸

Među filozofima koji smatraju da princip deduktivne zatvorenosti znanja ne važi apsolutno, osporavajući tako pretpostavku (3), najpoznatiji su Drecke sa svojom teorijom relevantnih alternativa i Nozik sa svojom kondicionalnom teorijom znanja.⁹

Ove strategije suočavaju se sa problemom da objasne zašto osporene pretpostavke nisu istinite, kao i zašto nam one izgledaju toliko intuitivno prihvatljive.

Za razliku od prvog tipa antiskeptičkog odgovora koji dovodi u pitanju neku eksplicitnu pretpostavku paradoksa, drugi tip se ne može tako lako dalje razvrstati. To je posledica toga što teško da možemo nabrojati sve pretpostavke koje su implicitne u skeptičkom paradoksu i koje mogu biti predmet osporavanja. Ipak, ako sledimo Vilijamsa, ove odgovore možemo podeliti u sledeće dve grupe: prvi su oni koji odbacuju neku implicitnu pretpostavku koja se tiče smislenosti jedne od eksplicitnih pretpostavki paradoksa; drugi su oni koji dovode u pitanje neku implicitnu pretpostavku koja se ne tiče smislenosti neke eksplicitne pretpostavke paradoksa, već nečeg drugog.¹⁰

7 Jedan nešto drukčiji način klasifikacije antiskeptičkih odgovora može se videti u Lazović, 2012, str. 57.

8 Ibid., str. 57.

9 Ibid., str. 57; Pritchard, 2002, str. 102.

10 Ovaj prvi tip može se dovesti u vezu sa onim što Vilijams naziva *terapeutskom dijagnozom* skeptičkog problema, a ovaj drugi tip sa onim što on naziva *teoretskom dijagnozom* skeptičkog problema. Nasuprot ovim dijagnostičkim strategijama, Vilijams navodi i *konstruktivne* ili *direktne* pokušaje rešenja skeptičkog problema, koji bi se, pak, mogli dovesti u vezu sa onim tipom antiskeptičkog odgovora na skeptički paradoks koji dovodi u pitanje neku njegovu eksplicitnu pretpostavku. Vilijamsov način klasifikacije tipova rešenja skeptičkog problema razlikuje se od mog pre svega u tome što nije fokusiran na odgovore na skeptički paradoks, već na skeptički problem uopšte, koji se ne mora nužno formulirati u obliku ovakvog paradoksa. No, kao što vidimo, čini se da se Vilijamsov način klasifikacije može dovesti u vezu sa mojim načinom klasifikacije antiskeptičkih odgovora. Takođe, poput Vilijamsove distinkcije između terapeutske i teoretske dijagnoze, ni ova moja distinkcija unutar antiskeptičkih odgovora koji dovode u pitanje neku implicitnu pretpostavku skeptičkog paradoksa nije u potpunosti jasna i

U prve bi spadalo, na primer, vitgenštajnovsko rešenje skeptičkog paradoksa. Ukratko, ono se sastoji u poricanju smislenosti tvrdnji poput „Znam da imam dve ruke“ i sl., tačnije, mnogih tvrdnji tipa O u uobičajenim okolnostima. Ovakvo rešenje dovodi u pitanje implicitnu pretpostavku da je pretpostavka (1) skeptičkog paradoksa smisljena. Glavni problem sa kojim se ono suočava jeste u pružanju objašnjenja zašto nam ta eksplicitna pretpostavka izgleda sasvim razumljiva i smisljena.¹¹

Ipak, rešenje koje nas u ovom radu najviše zanima spada u tip odgovora koji ne osporavaju nijednu implicitnu pretpostavku skeptičkog paradoksa koja se tiče smislenosti neke njegove eksplicitne pretpostavke. To rešenje osporava pretpostavku koja se tiče nečeg drugog. Reč je, naime, o rešenju skeptičkog paradoksa koje nudi takozvani epistemološki kontekstualizam.

Kontekstualisti dovode u pitanje implicitnu pretpostavku skeptičkog paradoksa prema kojoj saznanje tvrdnje, poput pretpostavki (1) i (2) skeptičkog paradoksa, imaju svoju istinosnu vrednost nezavisno od konverzionog konteksta. Odnosno, oni smatraju da istinosa vrednost saznanjnih tvrdnji na neki način zavisi od određenih faktora prisutnih u datom kontekstu izricanja.¹²

Odgovor na skeptički paradoks se onda u osnovi sastoji u sledećem: pretpostavke (1) i (2) skeptičkog paradoksa mogu obe biti istinite, ali u različitim kontekstima. Pretpostavka (1) može biti istinita u svakodnevnom, neepistemološkim kontekstima, ali je u tim kontekstima pretpostavka (2) lažna. Pretpostavka (2), pak, može biti istinita u epistemološkom kontekstu, ali je u tom kontekstu pretpostavka (1) lažna. Sa druge strane, većina kontekstualista smatra princip deduktivne zatvorenosti znanja važećim u svim kontekstima, pod uslovom da se relevantne saznanje tvrdnje odnose na isti kontekst. U suprotnom, kao što je na to ukazala Gejl Stajin, dolazi do greške ekvivokacije.¹³

Tako skeptik, pozivajući se na pretpostavke (2) i (3) skeptičkog paradoksa, može pokazati samo to da je pretpostavka (1) lažna u epistemološkom (skeptičkom) kontekstu, ali ne i to da ona ne može biti istinita u svakodnevnom, neepistemološkim kontekstima. Kako Vilijams to formuliše, skeptikova greška je u tome

oštra. Ipak, smatram da je ona dovoljno precizna kako bi bila korisna pri određivanju mesta kontekstualizma u sklopu mogućih antiskeptičkih odgovora na skeptički paradoks. Cf. Williams, 1991, str. xv-xviii, Williams, 1999b, str. 49-50.

11 Cf. Williams, 1991, str. xv-xviii.

12 DeRose, 1999, str. 185, Pritchard, 2002, str. 114, Williams, 2001a, str. 2, Williams, 2004, str. 316.

13 Zato što se pojam znanja u ta dva konteksta ne koristi u istom značenju. Cf. Pritchard, 2002, str. 114.

što misli da je epistemološkim istraživanjem otkrio da je znanje nemoguće, dok je u stvari ustanovio samo to da je znanje nemoguće dok se bavimo epistemologijom.¹⁴

U tome je srž kontekstualističkog odgovora. Međutim, ovakvom antiskeptičkom rešenju mogu se uputiti neka važna pitanja. Prvo, možda i najvažnije, jeste na koji tačno način istinitost sazajnih tvrdnji zavisi od konteksta. Drugo važno pitanje je zašto nemogućnost znanja u epistemološkom kontekstu ne povlači za sobom nemogućnost znanja u neepistemološkim kontekstima. Pogledajmo prvo kako se razne verzije kontekstualizma razlikuju u pogledu odgovora na ova pitanja.

Dve verzije kontekstualizma

U literaturi se može naići na distinkciju između dve verzije kontekstualizma. Jednu verziju kontekstualizma - među čije glavne zastupnike se ubrajaju Luis, Koen i Dirouz - neki autori nazivaju *jednostavnim konverzionim kontekstualizmom*,¹⁵ ili prosto *konverzionim kontekstualizmom*,¹⁶ dok je drugi nazivaju *semantičkim kontekstualizmom*.¹⁷ Drugu verziju, čiji je glavni zastupnik Majkl Vilijams, neki autori nazivaju *kontekstualizmom tematske oblasti*,¹⁸ a drugi *inferencijalnim kontekstualizmom*.¹⁹ Kao što ćemo uskoro videti, svaki od ovih naziva je u izvesnoj meri prikladan. Ovde ćemo se ipak opredeliti za distinkciju između konverzionog i inferencijalnog kontekstualizma, zbog toga što nam se čini da ona najpreciznije izražava glavna obeležja ove dve verzije kontekstualizma. Ove verzije kontekstualizma razlikuju se u odgovorima na pitanja formulisana na kraju prethodnog odeljka. Preciznije rečeno, one se razlikuju u tome kako tačno određuju kontekst, način njegove promene i faktore koji su relevantni za takve promene. Takođe, one se razlikuju i u tumačenju odnosa između epistemološkog i neepistemoloških konteksta, kao i u tome kako taj odnos objašnjava to da nemogućnost znanja u epistemološkom kontekstu ne povlači za sobom nemogućnost znanja u neepistemološkim kontekstima.

Pre nego što pređemo na razmatranje ovih razlika, trebalo bi da se ukratko osvrnemo na jednu distinkciju koja se dovodi u vezu sa podelom na konverzioni i inferencijalni kontekstualizam. Kriterijum za tu podelu proizlazi iz odgovora na sledeće pitanje: o čijem kontekstu je reč kada nekome pripisujemo znanje? Ako

14 Williams, 2004, str. 316.

15 Williams, 2001a, str. 1.

16 Brendel i Jager, 2004, str. 146-7, Williams, 2004, str. 315.

17 Pritchard, 2002, str. 98.

18 U originalu "issue contextualism". Williams, 2004, str. 315.

19 Pritchard, 2002, str. 98.

posmatramo neku saznajnu tvrdnju oblika "S zna da p", da li je kontekst o kojem govore kontekstualisti kontekst onoga koji ovu tvrdnju tvrdi, ili je to pak kontekst subjekta S kojem se tom tvrdnjom pripisuje znanje? Prema takozvanom *kontekstualizmu pripisivača* to je kontekst onoga ko tvrdi određenu saznajnu tvrdnju.²⁰ Prema *kontekstualizmu subjekta*, pak, to je kontekst subjekta kojem se pripisuje znanje.²¹ U kakvoj je to vezi sa distinkcijom između konverzionog i inferencijalnog kontekstualizma? Prema Vilijamsu, kontekstualizam pripisivača i kontekstualizam subjekta predstavljaju podvrste konverzionog kontekstualizma.²² Grundman i Pričard takođe dovode kontekstualizam pripisivača u vezu sa konverzionim kontekstualizmom, ali se stiče utisak da oni poistovećuju ta dva stanovišta.²³ Sa druge strane, kontekstualizam subjekta Pričard ne poistovećuje sa inferencijalnim kontekstualizmom, jer smatra da takvo tumačenje konteksta, pored inferencijalnih kontekstualista, zastupaju i neki filozofi koji to nisu.²⁴ Ovde se neću baviti odnosom između ove dve distinkcije. Kao što Pričard primećuje, inferencijalni kontekstualizam suštinski određuju neke druge pretpostavke; isto važi i za konverzionim kontekstualizam. Valja samo napomenuti da kontekstualisti poput Luisa, Koena i Dirouza zastupaju kontekstualizam pripisivača, dok Vilijams zastupa kontekstualizam subjekta.²⁵ Ostavićemo po strani pitanje da li je nužno da konverzionim kontekstualisti zastupaju kontekstualizam pripisivača, a inferencijalni kontekstualisti kontekstualizam subjekta.

Prva bitna razlika između konverzionog i inferencijalnog kontekstualizma sastoji se u njihovom shvatanju načina promene konteksta. Konverzionim kontekstualisti smatraju da se promena konteksta sastoji u povišavanju i snižavanju epistemičkih standarda. To povišavanje i snižavanje epistemičkih standarda se, pak, ostvaruje povećavanjem i smanjivanjem skupa alternativa koje bi trebalo da se isključe kako bismo posedovali znanje. Što je veći broj alternativa koje moraju biti isključene da bismo subjektu pripisali znanje, to su epistemički standardi viši. Prema mišljenju konverzionih kontekstualista, na takvu promenu epistemičkih standarda utiču prvenstveno konverzionim faktori. Kontekst se menja s obzirom na

20 U originalu "attributor contextualism". DeRose, 1999, str. 185, Pritchard, 2002, str. 105, Williams, 2004, str. 315.

21 U originalu "subject contextualism". Pritchard, 2002, str. 114, Williams, 2004, str. 315.

22 Cf. Williams, 2004, str. 315.

23 Cf. Grundmann, 2004, str. 345, Pritchard, 2002, str. 105-6.

24 Poput, na primer, Dreckea. Pritchard, 2002, str. 114-5.

25 Iako sam Vilijams tvrdi da njegovo kontekstualističko stanovište nije verzija kontekstualizma subjekta, Pričard nudi dobre razloge u prilog suprotnog stava. Naposletku, Vilijams kontekstualizam subjekta iz nekog razloga eksplicitno određuje pomoću nekih obeležja konverzionog kontekstualizma, što objašnjava njegovo odbacivanje te pozicije. Cf. Pritchard, 2002, str. 114-5, Williams, 2004, str. 315.

to koja je saznajna tvrdnja izneta, koji su izazovi toj saznajnoj tvdnji izneti u konverzaciji, ili na koje je mogućnosti pogreške (alternative) usmerena pažnja.²⁶ Sa druge strane, prema inferencijalnom kontekstualizmu, ne svodi se svaka promena konteksta na povišavanje ili snižavanje epistemičkih standarda, niti su za tu promenu dovoljni konverzacioni faktori. Neke promene konteksta sastoje se u promeni tematske oblasti kojom se bavimo, gde se sa tom tematskom oblašću povezuje određeni tip istraživanja, recimo, za oblast fizičkih događaja fizika, za oblast istorijskih istorija, itd.²⁷ Ako bavljenje istorijom, fizikom i sl. shvatimo kao različite kontekste, očito je da razlika između tih konteksta nije u tome što su u jednom kontekstu epistemički standardi navodno viši u odnosu na drugi; ti standardi su prosto različiti i kao takvi ne mogu se upoređivati u pogledu strogosti.²⁸ Pored toga, konverzacioni faktori nisu dovoljni kako bi se kontekst u kojem se bavimo jednom tematskom oblašću promenio u kontekst u kojem se bavimo drugom tematskom oblašću; za tako nešto mora se dogoditi promena u samoj prirodi našeg istraživanja.²⁹ To se dešava izmenom nekih bitnih pretpostavki koje određuju prirodu našeg istraživanja, a koje Vilijams naziva *metodološkim nužnostima*. To su pretpostavke koje moramo prihvatiti kako bismo se uopšte upustili u određeno

- 26 Ovu verziju kontekstualizma Vilijams naziva *jednostavnim konverzacijom* kontekstualizmom zato što prema toj verziji, prvo, postoji *samo jedna* dimenzija promene epistemičkih standarda (od blažih ka strožijim, ili obrnuto), i drugo, na promenu epistemičkih standarda prvenstveno utiču *konverzacioni* faktori. Cf. DeRose, 1999, str. 205-7, Williams, 2001a, str. 2, Williams, 2004, str. 317-8.
- 27 Cf. Williams, 2004, str. 319. Neki, poput Pričarda, ovu promenu u tematskoj oblasti kojom se bavimo nazivaju još i promenom u inferencijalnoj strukturi konteksta, te otuda naziv "*inferencijalni* kontekstualizam" (Cf. Pritchard, 2002, str. 116). Takođe, Pričard i Vilijams ponekad pišu tako kao da sugerišu da prema inferencijalnom kontekstualizmu svaka promena konteksta predstavlja promenu u ovako shvaćenoj tematskoj oblasti kojom se bavimo (Cf. Ibid., str. 114, Williams, 2004, str. 319). Ovo međutim ne predstavlja ispravno prikazivanje Vilijamsovog stanovišta, zato što kod Vilijamsa postoje eksplicitna mesta na kojima se tvrdi kako postoji više faktora koji utiču na promenu konteksta. Vilijams navodi pet vrsta takvih faktora. To su *semantički, metodološki, dijalektički, ekonomski i situacioni* faktori (Cf. Williams, 2001b, str. 159-62). Uticaj nekih od ovih faktora takođe otvara mogućnost da se promena konteksta bar ponekad vrši prema mehanizmu povišavanja i snižavanja epistemičkih standarda, samo što to nije uvek slučaj. Ipak, faktor na koji se fokusiraju Pričard i Vilijams (metodološki faktor iz prethodne klasifikacije) jeste onaj koji je ključan za razliku između konverzacijonog i inferencijalnog kontekstualizma, jer ovaj prvi potpuno zanemaruje taj faktor. Taj faktor je ključan i za odgovor inferencijalnog kontekstualizma skeptiku, jer do epistemološkog konteksta po ovoj verziji kontekstualizma dolazimo upravo ovakvim načinom promene konteksta. Stoga se razložno može pretpostaviti da je ova varljiva sugestija Pričarda i Vilijamsa posledica njihovog fokusiranja na razmatranje promene konteksta u svrhu odgovora na skeptički problem.
- 28 Cf. Williams, 2004, str. 319.
- 29 Cf. Pritchard, 2002, str. 120.

istraživanje i koje, kada ih prihvatimo, usmeravaju naše istraživanje u odgovarajućem smeru.³⁰ Tako u slučaju istorije, iskazi poput "Istorijska dokumentacija nije potpuno pogrešna" i "Svet nije nastao pre pet minuta" predstavljaju metodološke nužnosti koje moramo prihvatiti kako bismo uopšte istraživali istorijske događaje. To ne znači da oni moraju biti istiniti, ali ako njih dovedemo u pitanje, onda se više prosto ne bavimo tom tematskom oblašću.³¹ Kako to Vilijams ponekad ističe, kada sumnjamo u ovakve iskaze tada ne menjamo *nivo ispitivanja* date tematske oblasti, već pre *ugao ispitivanja* te oblasti. Nećemo uvoditi strožije epistemčke standarde niti se baviti istorijom epistemički odgovornije ako posumnjamo u to da Zemlja nije nastala pre pet minuta. Tada se prosto više nećemo baviti istorijom, već nečim drugim kao što je, eventualno, epistemološki problem skepticizma.³²

Ova prva važna razlika između konverzionog i inferencijalnog kontekstualizma vodi ka drugoj, koja ova dva različita shvatanja konteksta povezuje sa pomenutim kontekstualističkim odgovorom na skeptički paradoks. Ta druga razlika ogleda se u tome što prema konverzionom kontekstualizmu postoji kontekstno nezavisna hijerarhija konteksta, gde svi konteksti imaju svoje određeno mesto zavisno od strogosti epistemčkih standarda koji se unutar njih primenjuju; prema inferencijalnom kontekstualizmu, između različitih konteksta ne postoji takva hijerarhija.³³ U slučaju konverzionog kontekstualizma, hijerarhija je posledica toga što se promena konverzionog konteksta ispoljava kroz pomenuto povišavanje i snižavanje epistemčkih standarda. Sa druge strane, inferencijalni kontekstualisti promenu konteksta tumače pre svega kao promenu tematske oblasti istraživanja, pri čemu su epistemčki standardi koji se u tim kontekstima primenjuju prosto različiti i uzajamno neuporedivi.

Različito shvatanje odnosa između konteksta od neposrednog je značaja za odgovor konverzionog i inferencijalnog kontekstualizma na skeptički paradoks. Konverziono kontekstualisti smatraju da epistemološki kontekst nastaje kada se epistemčki standardi povise do krajnjih granica, tj. kada se za posedovanje znanja zahteva isključenje svake (zamislive) alternative. U tom kontekstu na scenu stupa filozofski skeptik koji formuliše alternative koje su u principu neisključive, što za rezultat ima nemogućnost znanja.³⁴ Ipak, nemogućnost znanja u skeptičkom kontekstu ne povlači za sobom nemogućnost znanja u uobičajenim, neepistemološkim kontekstima, jer u ovima primenjujemo daleko blaže epistemčke

30 Williams, 2004, str. 332-3.

31 Pritchard, 2002, str. 118-9. Uskoro ćemo videti da je Vilijamsu vrlo bitno to da metodološke nužnosti mogu biti lažne.

32 Cf. Williams, 2001a, str. 22.

33 Williams, 2004, str. 318-9.

34 Pritchard, 2002, str. 115-6, Williams, 2001a, str. 2-3, Williams, 2004, str. 318-9.

standarde.³⁵ Prema inferencijalnom kontekstualizmu, pak, u epistemološki kontekst dospevamo ne tako što maksimalno pooštravamo epistemičke standarde, već tako što se upuštamo u jedno sasvim specifično istraživanje koje je drukčije od svih ostalih; to je upravo ono što čini (tradicionalna) epistemologija. Takvo istraživanje ima svoje specifične metodološke nužnosti, među kojima je najbitnija ona koju Vilijams naziva pretpostavkom *epistemološkog realizma*.³⁶

Prema epistemološkom realizmu tematska oblast kojom se epistemologija bavi ima kontekstno nezavisnu strukturu.³⁷ Epistemološki realisti smatraju da naše znanje o spoljašnjem svetu predstavlja jednu *prirodnu epistemičku vrstu* koja se, kao takva, nalazi u izvesnim objektivnim odnosima prema drugim vrstama znanja. Ta pretpostavka nam omogućava da govorimo o nekim vrstama iskaza, koji su sadržaj određenih oblika znanja, kao epistemički primarnijim u odnosu na druge.³⁸ Vilijams smatra da je skepticizam nužna posledica takvog epistemološkog projekta, jer se ne vidi kako možemo da uspostavimo epistemičku vezu između vrste iskaza koja se smatra bazičnim, epistemički primarnim (iskazi o neposrednom sadržaju iskustva) i vrste izvedenih, epistemički zavisnih iskaza (iskazi o spoljašnjem svetu).³⁹ Usled nedostatka takve veze ne možemo ni znati da nisu realizovane određene skeptičke hipoteze, jer po pretpostavci možemo imati isto neposredno iskustvo a da svet bude radikalno drukčiji od onoga kakvim ga smatramo. Vilijams je u stvari uveren da se skeptički argument u obliku paradoksa u kojem smo ga izložili – koji polazi od pretpostavki (2) i (3), a u zaključku sadrži negaciju pretpostavke (1) – svodi na argument na osnovu *nedovoljne određenosti evidencije*.

To postaje jasno kada se zapitamo na osnovu čega skeptik tvrdi da ne znamo da njegove hipoteze nisu realizovane. Prema Vilijamsu, skeptik će se u tom koraku pozvati na nedovoljnu određenost evidencije na kojoj zasnivamo znanje o spoljaš-

35 DeRose, 1999, str. 205-7; Williams, 2001a, str. 2-3; Williams, 2004, str. 318.

36 Vilijams prihvata Straudovo shvatanje tradicionalnog epistemološkog projekta. Prema Straudu, taj projekat se sastoji u *procenjivanju totaliteta* našeg znanja o svetu, koje se vrši iz jedne *distancirane* perspektive, i koje kao rezultat ima sud o tome da li zaista posedujemo znanje o *objektivnom* svetu. Od četiri centralne ideje ovog projekta koje Straud izdvaja – procenjivanja, totaliteta, distanciranosti i objektivnosti – totalitet našeg znanja o svetu jeste ona najbitnija i, prema Vilijamsu, epistemološki realizam predstavlja artikulaciju te ideje. Cf. Williams, 1991, str. 22-3, 91-2.

37 Pritchard, 2002, str. 116; Williams, 1991, str. 120-1.

38 Ovo predstavlja jednu od osnovnih pretpostavki takozvanog *supstantivnog fundamentizma*, za koji Vilijams tvrdi da mu u osnovi stoji upravo epistemološki realizam i koji gotovo pa poistovećuje sa tradicionalnim epistemološkim projektom. Cf. Williams, 1991, str. 115-6, Williams, 1999, str. 57-8.

39 Cf. Pritchard, 2002, str. 120-1.

njem svetu.⁴⁰ Nedovoljna određenost evidencije za posledicu ima to da se pomoću iskaza o neposrednom iskustvu ne mogu opravdati iskazi o spoljašnjem svetu. Stoga inferencijalni kontekstualisti odbacuju pretpostavku epistemološkog realizma. Njihova glavna teza je da van određenog konteksta nijedan iskaz nema nikakav epistemički status.⁴¹ Drugim rečima, ne postoje nikakve prirodne epistemičke vrste. U nekim kontekstima, poput konteksta psihološkog istraživanja, iskazi o spoljašnjem svetu mogu biti epistemički primarniji u odnosu na iskaze o neposrednom iskustvu.⁴² Imajući ovo u vidu, ako odbacimo epistemološki realizam, nemogućnost znanja u epistemološkom kontekstu ne povlači za sobom nemogućnost znanja u neepistemološkim kontekstima. Štaviše, ne samo da ovo ne sledi, već je sam (tradicionalni) epistemološki kontekst takav da ne bi trebalo učestvovati u njemu, jer njega određuje jedna pogrešna metodološka nužnost – pretpostavka epistemološkog realizma. Tako inferencijalni kontekstualizam ne pokazuje samo kako nemogućnost znanja u epistemološkom kontekstu nema za posledicu nemogućnost znanja u neepistemološkim kontekstima. On takođe pruža razloge u prilog stavu da uopšte ne bi trebalo da se nađemo u (tradicionalnom) epistemološkom kontekstu, čime očigledno nudi jedan jači odgovor na skeptički paradoks.⁴³

Vilijamsovo shvatanje znanja u neepistemološkim kontekstima

Videli smo zašto Vilijams smatra da je znanje nemoguće u epistemološkom kontekstu, kao i zašto ta nemogućnost ne povlači za sobom nemogućnost znanja u svakodnevnom, neepistemološkim kontekstima. Kako bi se upotpunio Vilijamsov antiskeptički odgovor, preostaje da se razmotri njegovo shvatanje znanja u neepistemološkim kontekstima, kako onoga koje uključuje obična verovanja o spoljašnjem svetu, tako i onoga koje se tiče nerealizovanosti skeptičkih hipoteza.

Vilijams zastupa donekle modifikovanu standardnu analizu znanja, prema kojoj je znanje istinito opravdano verovanje.⁴⁴ Ona je modifikovana time što Vilijams

40 Cf. Williams, 2001a, str. 7-8, Williams, 2004, str. 336-7.

41 Cf. Williams, 1991, str. 119.

42 Pritchard, 2002, str. 121.

43 Cf. Williams, 2004, str. 319-20.

44 Williams, 2001b, str. 23. Bitno je napomenuti da Vilijams izražava sumnju u mogućnost nalaženja sasvim preciznih nužnih i dovoljnih uslova za primenu pojma znanja. Zbog toga, kada Vilijams navodi obeležja koje znanje, opravdanje i njima srodni epistemološki pojmovi prema njemu imaju – npr. kada nudi analizu pojma znanja, strukture opravdanja, itd. - to treba shvatiti kao da znanje, opravdanje i sl. ta obeležja imaju *po pravilu*, a ne nužno uvek. Williams, 1991, str. 111-3; Williams, 2001b, str. 244.

razlikuje dva aspekta opravdanja, *epistemičku odgovornost* i *adekvatnu zasnovanost*.⁴⁵ Epistemička odgovornost tiče se prava osobe na neko verovanje, tj. svega onoga što bi osoba trebalo da učini kako bi stekla i očuvala pravo na to verovanje. Adekvatna zasnovanost tiče se pouzdanosti metoda na osnovu kojeg je stečeno neko verovanje. Metod mora biti takav da čini verovanje verovatno istinitim. Prema Vilijamsovom mišljenju, oba ova aspekta opravdanja nužna su za znanje. Ne bismo rekli da neko poseduje znanje ako je verovanje stekao zahvaljujući metodi u čiju pouzdanost - makar taj metod bio *de facto* pouzdan – ta osoba ima dobre razloge da sumnja. Ignorisanje takvih razloga bi predstavljalo epistemički neodgovorno ponašanje. Takođe, ne bismo rekli da neko poseduje znanje ako je verovanje stekao zahvaljujući nepouzdanom metodu, iako osoba taj metod koristi na epistemički potpuno odgovoran način, to jest, ima dobre razloge da ga smatra pouzdanim. U takvim okolnostima, verovanje ne bi bilo adekvatno zasnovano.⁴⁶ Ključno u Vilijamsovom shvatanju ova dva aspekta opravdanja jeste to da ni epistemička odgovornost ni adekvatna zasnovanost ne iziskuju uvek posedovanje odgovarajuće evidencije. Ponekad epistemička odgovornost zaista zahteva posedovanje odgovarajuće evidencije, kao kada smo suočeni sa odgovarajućom kontraevidencijom. Slično važi i za adekvatnu zasnovanost. Međutim, u mnogim slučajevima posedovanje odgovarajuće evidencije nije neophodno za opravdanje. Vilijams tako odbacuje pretpostavku koju naziva *zahtevom prethodnog zasnivanja*.⁴⁷ Prema tom zahtevu, svako opravdano verovanje mora biti zasnovano na odgovarajućoj evidenciji. Vilijams, pak, smatra da opravdanje, po pravilu, po svojoj strukturi uključuje elemente koji se *podrazumevaju* i elemente koji su predmet *izazova* (osporavanja).⁴⁸ Postoje verovanja – među koja spadaju ona koja se tiču tzv. murovskih iskaza tipa "Ovo je ruka" – za koja se u normalnim okolnostima podrazumeva to da ih prihvatamo na epistemički odgovoran način. Potreba za navođenjem odgovarajuće evidencije u prilog tih verovanja javlja se samo u posebnim okolnostima, onda kada smo suočeni sa dobrim razlozima da posumnjamo u njih. Kada takvih izazova nema, za opravdanost verovanja dovoljno je to da smo ga stekli zahvaljujući pouzdanom metodu.⁴⁹ Zahvaljujući tom momentu, naša verovanja o spoljašnjem svetu, koja skeptik dovodi u pitanje, ipak mogu predstavljati

45 U originalu "epistemic responsibility" i "adequate grounding". Vilijams je terminologiju preuzeo od Roberta Fogelina. Cf. Williams, 1999a, str. 187, Williams, 2001b, str. 21-2.

46 Williams, 1999a, str. 186-7, Williams, 2001b, str. 21-3.

47 U originalu "prior grounding requirement". Cf. Williams, 1999a, str. 187-8, Williams, 2001b, str. 24.

48 U originalu Vilijams kaže da je struktura opravdanja "default and challenge structure". Terminologiju je preuzeo od Roberta Brendoma. Cf. Williams, 1999a, str. 188-9, Williams, 2001b, str. 25.

49 Williams, 2001b, str. 25.

jati znanje.

Osim toga što tvrdi da možemo posedovati znanje o spoljašnjem svetu, Viliijams prihvata i princip deduktivne zatvorenosti znanja, što ga obavezuje na tezu da možemo znati i da skeptičke hipoteze nisu realizovane. Prethodno smo videli kako negacije skeptičkih hipoteza imaju status metodoloških nužnosti u okviru raznih tipova istraživanja u koja se upuštamo. S obzirom na to, kao i na način na koji Viliijams opisuje strukturu opravdanja, u svakodnevnim kontekstima podrazumevamo negacije skeptičkih hipoteza i epistemički odgovorno verujemo da one nisu ostvarene. Ako su, povrh toga, ta naša verovanja adekvatno zasnovana i istinita, ona predstavljaju znanje.

Kao što vidimo, prema Viliijamsovom tumačenju, naše znanje negacija skeptičkih hipoteza ima uslovni karakter. I dalje, ipak, nije dovoljno očigledno kako možemo tvrditi da znamo tako nešto kao što je to da nismo mozgovi u posudi, da ne sanjamo, itd. Viliijamsov odgovor je sledeći: mi zaista nemamo prava da *tvrdimo* da to znamo, ali nas to ne sprečava da takve stvari ipak *znamo*. Viliijams razlikuje asertoričke i aletičke uslove neke tvrdnje, odnosno uslove koje bi tvrdnja trebalo da zadovolji kako bismo imali pravo da je tvrdimo i uslove koje bi tvrdnja trebalo da zadovolji kako bi bila istinita. I sazajne tvrdnje tipa "S zna da p", kao takve, imaju svoje asertoričke i aletičke uslove, pri čemu ne mora svaka takva tvrdnja da zadovolji oba uslova. Možemo imati pravo da tvrdimo da nešto znamo, a da to zapravo ne znamo, npr. zato što ono što tvrdimo da znamo nije istinito. Viliijams smatra da možemo imati i obrnut slučaj, to jest, neke sazajne tvrdnje mogu zadovoljavati aletičke uslove, a da ne ispunjavaju i asertoričke. Takve su upravo tvrdnje o znanju nerealizovanosti skeptičkih hipoteza.⁵⁰ U svetlu ovog objašnjenja, pretpostavka da možemo znati da skeptičke hipoteze nisu realizovane dobija na prihvatljivosti.

Kritika i odbrana Viliijamsovog kontekstualizma

Kao što smo videli, Viliijams smatra da tradicionalna epistemologija polazi od pretpostavke epistemološkog realizma. Ključ za odgovor skeptiku je u odbacivanju te pretpostavke. Imajući na umu ovu kritiku epistemološkog realizma kao deo Viliijamsovog kontekstualističkog rešenja problema skepticizma, Grundman upućuje Viliijamsu sledeće pitanje: da li je epistemološki realizam metodološka

50 Pored njih, Viliijams smatra da bi u takve tvrdnje spadale i one koje se tiču murovskih iskaza, tj. mnoge tvrdnje tipa O iz skeptičkog paradoksa. Znanje koje posedujemo o ovom tipu tvrdnji Viliijams još naziva i *prećutnim znanjem*. Dalje, on sugerise da eksplikacijom tog znanja u vidu tvrdnje mi zapravo dospavamo u epistemološki kontekst, u kojem se to znanje gubi. Ipak, Viliijams ne razvija detaljnije ovu sugestiju. Cf. Williams, 1991, str. 352-5.

nužnost epistemologije uopšte, ili pak to nije? Prema Grundmanu, ako to jeste slučaj, posledica je dogmatsko prihvatanje epistemološkog realizma unutar epistemologije, jer ta pretpostavka kao metodološka nužnost nije predmet opravdanja ili preispitivanja. Grundmanu to izgleda krajnje neprihvatljivo. Ako je, pak, epistemološki realizam pogrešan, kako Vilijams to može da tvrdi? Zar ta tvrdnja nije formulisana u okviru epistemologije kojom se, na kraju krajeva, i sam Vilijams bavi? Dakle, ako se epistemološki realizam može dovesti u pitanje unutar epistemologije, onda on nije njena metodološka nužnost. Sa druge strane, dodaje Grundman, ako epistemološki realizam nije metodološka nužnost epistemologije uopšte, onda ostaje neobjašnjeno zašto je jedna tako pogrešna pretpostavka duboko prihvaćena od strane tradicionalne epistemologije.⁵¹

Prema mom mišljenju, kod Vilijamsa postoje eksplicitne formulacije koje ukazuju na moguće rešenje ovog problema. Kao prvo, Vilijams bi porekao da epistemološki realizam ima status metodološke nužnosti epistemologije uopšte. Drugim rečima, bavljenje epistemologijom moguće je i bez prihvatanja epistemološkog realizma. Vilijams u stvari smatra da je epistemološki realizam ključan za fundamentalistički projekat u epistemologiji, koji se značajnim delom bavi pružanjem direktnog odgovora skeptiku. Taj projekat je imao veliki uticaj u istoriji epistemologije i mnogi filozofi su njegovo dovršenje predstavljali kao osnovni zadatak epistemologije, ali je Vilijams ubeđen da taj projekat, kao ni problem skepticizma sa kojim je on usko povezan, nije jedino čime se epistemologija bilo bavi, bilo trebalo da se bavi.⁵² Umesto da u skepticizmu vidi glavni problem epistemologije, a u dovršenju fundamentalističkog projekta njen glavni cilj, Vilijams navodi pet osnovnih vrsta epistemoloških problema. Pored *skeptičkog problema*, tu su još *analitički problem*, *problem demarkacije*, *problem metoda* i *problem vrednosti*. Vilijams ih ne rangira po važnosti, već tvrdi da se i posle napuštanja fundamentalističkog projekta, a time i skeptičkog problema, epistemologija može baviti preostalim problemima.⁵³ Utisak je da epistemološki okvir unutar kojeg Vilijams odbacuje epistemološki realizam jeste onaj koji se bavi analitičkim problemom, odnosno analizom značenja termina "znanje" i njemu srodnih termina.⁵⁴ Gledano iz tog ugla, neprihvatljiva je teza da epistemološko istraživanje koje se bavi značenjem termina "znanje" kao metodološku nužnost ima pretpostavku da "znanje" spada u termine za prirodne vrste. Takođe, ovaj manevar ostavlja prostor za argumentovanu diskusiju i moguće opravdanje epistemološkog realizma unutar same episte-

51 Cf. Grundmann, 2004, str. 350.

52 Williams, 1999a, str. 199.

53 Cf. Williams, 2001b, str. 1-2, 243.

54 Kako to Vilijams ponekad kaže, fundamentalističke teorije, koje pretpostavljaju epistemološki realizam, predstavljaju *teorije znanja*, dok njegov kontekstualistički odgovor skeptiku predstavlja *teoriju o pojmu znanja*. Cf. Ibid., str. 1, Williams, 1991, str. 112.

mologije. To možda nije moguće izvesti unutar fundamentističkog projekta, ali se ne vidi zašto ne bi bilo sprovodljivo unutar nekog drugog epistemološkog okvira, recimo u sklopu bavljenja pomenutim analitičkim problemom znanja. No, ako je Vilijams u pravu kada tvrdi da epistemološki realizam ne predstavlja metodološku nužnost epistemologije uopšte, zar ne ostaje neobjašnjeno zašto je to gledište tako čvrsto prihvaćeno unutar tradicionalne epistemologije? Mislim da ni ovaj prigovor nije na mestu. Premda on ne daje neko naročito detaljno objašnjenje prihvaćenosti epistemološkog realizma unutar tradicionalne epistemologije, Vilijams ističe da privlačnost epistemološkog realizma proističe iz shvatanja epistemologije kao *prve filozofije*, odnosno iz projekta određivanja osnova saznanja.⁵⁵ Ovde se neću detaljnije baviti ovom tvrdnjom. Grundmanov prigovor ne stoji prosto zato što je Vilijams ponudio izvesno objašnjenje; ako je to objašnjenje problematično, mora se pokazati u čemu je njegov nedostatak; nije dovoljno prosto reći da takvog objašnjenja nema.

Pored ovog prigovora, Grundman ukazuje na još jednu teškoću sa kojom se suočava Vilijamsov stav prema epistemološkom realizmu. Naime, Grundman smatra da je odbacivanje epistemološkog realizma nespojivo sa prihvatanjem eksternalističkog aspekta opravdanja, iako je taj korak Vilijamsu neophodan jer bi bez eksternalističkog aspekta njegovo stanovište postalo relativističko. Kada bi opravdanje nekog verovanja u sklopu određenog istraživanja zavisilo samo od toga što, s obzirom na metodološke nužnosti prisutne u toj tematskoj oblasti, epistemički odgovorno prihvatamo to verovanje, verovanja usvojena u toj oblasti bila bi imuna od spoljnje kritike. Tako bi, na primer, verovanja prihvaćena u oblasti astrologije bila opravdana jer je pretpostavka da kretanje zvezda utiče na naše živote metodološka nužnost u toj tematskoj oblasti. Ipak, Vilijams tvrdi da za opravdanost nekog verovanja nije dovoljno to što ga epistemički odgovorno prihvatamo, već je nužno i da ono bude adekvatno zasnovano; astrološka verovanja ne ispunjavaju ovaj drugi, eksternalistički uslov, pa samim tim nisu ni opravdana. Da bi bila opravdana, ona bi morala biti stečena pomoću pouzdanog metoda, a kako pouzdanost metoda u ovom slučaju zavisi od jedne netačne pretpostavke koja ima status metodološke nužnosti, ona nisu adekvatno zasnovana.⁵⁶ Prema Grundmanovom mišljenju, Vilijamsova tvrdnja da opravdanost verovanja zavisi od pouzdanosti metoda pomoću kojeg je ono stečeno otvara prostor za klasifikaciju verovanja u prirodne epistemičke vrste. U raznim oblastima istraživanja, kao što su fizika, hemija i druge nauke, raspoložemo pouzdanim metodama koje uključuju sposobnosti korišćenja instrumenata, očitavanja i obrade rezultata i sl. Pouzdanost ovakvih kognitivnih sposobnosti neophodna je za opravdanost verovanja formiranih u sklopu tih istraživanja. Ali, pouzdanost takvih *specifičnih kognitivnih sposobnosti*

55 Cf. Williams, 2001b, str. 242-3.

56 Cf. Grundmann, 2004, str. 346-7.

zavisi od pouzdanosti naših *bazičnih kognitivnih sposobnosti*, kao što su čulno opažanje, sećanje, rasuđivanje i sl. Imajući to u vidu, Grundman zaključuje da se verovanja mogu klasifikovati u prirodne epistemičke vrste na osnovu toga kojoj bazičnoj kognitivnoj sposobnosti duguju svoju pouzdanost.⁵⁷

Ovoj Grundmanovoj kritici mogu se uputiti dva prigovora. Prvo, može se osporiti da Grundmanova klasifikacija verovanja predstavlja klasifikaciju u prirodne *epistemičke* vrste, i drugo, može se osporiti to da je reč o klasifikaciji verovanja u *prirodne* epistemičke vrste. Kao prvo, čini se da klasifikacija verovanja u epistemičke vrste ima smisla samo ako verovanja jedne vrste odredimo kao epistemički primarnija u odnosu na verovanja neke druge vrste. Odbacivanje fundamentističke ideje o epistemičkoj primarnosti glavni je cilj Vilijamsove kritike epistemološkog realizma. Međutim, ideja o epistemičkoj primarnosti nije prisutna u Grundmanovoj klasifikaciji verovanja. Grundman ne tvrdi da su, recimo, verovanja koja duguju svoju pouzdanost čulnom opažanju epistemički primarnija u odnosu na ona koja svoju pouzdanost duguju sećanju. Izgleda da on nema nameru da utvrdi takve relacije između različitih vrsta verovanja, već samo to da razvrsta naša verovanja zavisno od toga kojoj bazičnoj kognitivnoj sposobnosti u krajnjoj liniji duguju svoju pouzdanost.

Dodatnu sumnju u to da Grundman verovanja klasifikuje u epistemičke vrste uliva način na koji on dolazi do svoje klasifikacije. Kao što smo videli, on smatra da opravdanost verovanja formiranih pomoću specifičnih kognitivnih sposobnosti u okviru neke tematske oblasti zavisi od pouzdanosti tih sposobnosti koja, opet, zavisi od pouzdanosti bazičnih kognitivnih sposobnosti. Ako prihvatimo Vilijamsovo shvatanje znanja, nemoguće je da ta verovanja budu opravdana a da specifične kognitivne sposobnosti pomoću kojih su ona formirana ne budu pouzdane, jer onda ta verovanja ne bi bila adekvatno zasnovana. Stoga je, u slučaju takvih verovanja, veza između njihovog opravdanja i pouzdanosti relevantnih specifičnih kognitivnih sposobnosti jednog jačeg, *normativnog* karaktera. Šta je, pak, sa vezom između pouzdanosti specifičnih i bazičnih kognitivnih sposobnosti? Po mom mišljenju, između ta dva tipa kognitivnih sposobnosti i njihove pouzdanosti postoje tri vrste zavisnosti. Kao prvo, posedovanje bazičnih kognitivnih sposobnosti neophodno je za posedovanje specifičnih kognitivnih sposobnosti. Kao drugo, što je veća pouzdanost naših bazičnih kognitivnih sposobnosti, veća je i verovatnoća da će i naše specifične kognitivne sposobnosti biti pouzdane. I kao treće, empirijska je činjenica da velika većina osoba koja ima pouzdane specifične kognitivne sposobnosti ima i pouzdane bazične kognitivne sposobnosti. Stoga, ako pod zavisnošću podrazumevamo neku od ove tri vrste, smatram da možemo reći kako pouzdanost specifičnih kognitivnih sposobnosti zavisi od pouzdanosti bazičnih kognitivnih sposobnosti. Međutim, ako pod zavisnošću podrazumevamo postojanje jedne jače,

57 Cf. Ibid., str. 347-8.

normativne veze kakva postoji između opravdanosti prethodno pomenute vrste verovanja i pouzdanosti relevantnih specifičnih kognitivnih sposobnosti, onda smatram da pouzdanost specifičnih kognitivnih sposobnosti ne zavisi od pouzdanosti bazičnih, pošto takva jača veza ne postoji između njih. Može se desiti, recimo, ma koliko bilo malo verovatno, da u većini slučajeva ispravno koristimo određeni tip instrumenata i očitavamo njihove rezultate, a da pritom nije tačno da nam čulno opažanje pretežno daje istinita verovanja. Ovo je moguće zato što slučajevi u kojima očitavamo dobijene rezultate predstavljaju samo mali segment skupa slučajeva u kojima na osnovu čulnog opažanja formiramo određena verovanja. Samim tim, može se desiti da smo unutar tog manjeg skupa slučajeva pouzdani, a da nismo pouzdani unutar većeg skupa.⁵⁸ Za procenu pouzdanosti nekog metoda ili saznavnog procesa neophodan je određeni skup slučajeva unutar kojeg se procena vrši. Dok opravdanost verovanja zavisi na jedan jači, normativni način od pouzdanosti specifičnih kognitivnih sposobnosti, pouzdanost ovih sposobnosti ne zavisi na isti taj način od pouzdanosti bazičnih kognitivnih sposobnosti. Pošto nam je za klasifikaciju verovanja u prirodne epistemičke vrste neophodna ova jača, normativna vrsta zavisnosti – jer bi u suprotnom naša klasifikacija bila samo psihološkog, ne i epistemološkog karaktera – ne možemo, poput Grundmana, zaključiti da opravdanost verovanja zavisi od pouzdanosti bazičnih kognitivnih sposobnosti na epistemološki relevantan način.

Ovo ne deluje toliko neprihvatljivo koliko u prvi mah izgleda. Zamislimo da imamo određenu osobu koja je izuzetno pouzdana u očitavanju rezultata sa određenog tipa instrumenta, a da uopšteno gledano njeno čulno opažanje nije baš naročito pouzdano. Dokle god znamo da ta osoba, koristeći takve instrumente u raznim slučajevima, sa velikom verovatnoćom iznosi tačne rezultate, reći ćemo da verovanja do kojih tako dolazi predstavljaju znanje, uprkos tome što je ona, uopšteno uzev, nepouzdana. U najboljem slučaju Grundman može da zaključi da opravdanost verovanja zavisi od posedovanja bazičnih kognitivnih sposobnosti, ali ovaj zaključak je trivijalan iz dva razloga: prvo, kao što je već pomenuto, da bismo uopšte imali pouzdane specifične kognitivne sposobnosti moramo posedovati ne samo te sposobnosti, već i bazične kognitivne sposobnosti; i drugo, bazične kognitivne sposobnosti su neophodne kako bismo uopšte mogli da formiramo verovanja. Opravdanost sa njima nema neke naročito zanimljive epistemološke veze.⁵⁹

58 Takođe je moguće i to da budemo pouzdani unutar većeg skupa slučajeva a nepouzdani unutar manjeg. Verovatno najpoznatiji primer za ovakve razlike u pouzdanosti s obzirom na različite skupove slučajeva unutar kojih se ona procenjuje dao je Goldman. Cf. Williams, 2001b, str. 33.

59 Više o greškama koje se, bar prema Vilijamsu, često vrše u epistemologiji kada se bavimo ulogom čulnog opažanja u našem saznanju može se videti u: Williams, 1991, str. 68-73 i 112.

Pored ovih teškoća, Grundmanova klasifikacija verovanja u prirodne epistemičke vrste suočava se sa još jednim problemom. On se tiče navodne *prirodnosti* takvih vrsta. Naime, reći da su verovanja klasifikovana u prirodne vrste znači reći da ona tim vrstama pripadaju isključivo zahvaljujući nekim svojim prirodnim obeležjima ili objektivnim činjenicama. Ljudski faktori poput interesa, namera i sl. nemaju nikakav značaj za tu klasifikaciju. Međutim, problem sa klasifikovanjem verovanja na osnovu toga kojoj kognitivnoj sposobnosti duguju svoju opravdanost jeste u tome što kada procenjujemo pouzdanost takvih sposobnosti, kao što je nagovešteno u prethodnih par pasusa, ne možemo u potpunosti zanemariti ovakve ljudske faktore. Da bismo za neko verovanje utvrdili da je stečeno pomoću pouzdanog metoda, moramo prethodno da izdvojimo određeni skup slučajeva unutar kojeg procenjujemo pouzdanost tog metoda. Koje ćemo tačno slučajeve uvrstiti u taj skup nije nešto što je potpuno nezavisno od naših interesa, namera i sl. Ovaj normativni aspekt pojma pouzdanosti Vilijams eksplicitno naglašava na više mesta.⁶⁰ Ukoliko je on u pravu, predloženi pokušaj klasifikacije verovanja u *prirodne* epistemičke vrste pomoću pojma pouzdanosti osuđen je na neuspeh. U najboljem slučaju, verovanja možemo klasifikovati na osnovu toga koje bazične kognitivne sposobnosti su preduslov za formiranje takvih verovanja pomoću nekog pouzdanog metoda. Takva klasifikacija je, kao što smo videli, epistemološki nezanimljiva. Imajući sve to u vidu, nameće se zaključak da Grundman nije uspeo da pokaže da Vilijamsovo prihvatanje eksternalističkog aspekta opravdanja dopušta klasifikaciju verovanja u prirodne epistemičke vrste.

Filip Čukljević
Beograd

Literatura

- Brendel, E. i Jager, C. 2004. Contextualist Approaches to Epistemology: Problems and Prospects. *Erkenntnis* 61.
- DeRose, K. 1999. Solving the Skeptical Problem. U: K. DeRose i T. A. Warfield, ur.
- DeRose, K. i Warfield, T. A. ur. 1999. *Skepticism: A Contemporary Reader*. New York, Oxford: Oxford University Press.
- Greco, J. i Sosa, E. ur. 1999. *Epistemology*. Oxford: Blackwell.
- Grundmann, T. 2004. Inferential Contextualism, Epistemological Realism and Scepticism: Comments on Williams. *Erkenntnis* 61.

60 Cf. Ibid., str. 320-1, Williams, 1999b, str. 53, Williams, 2001b, str. 33.

- Lazović, Ž. 2012. *Problem filozofskog skepticizma*. Beograd: Institut za Filozofiju, Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu.
- Pritchard, D. 2002. Two Forms of Epistemological Contextualism. *Grazer Philosophische Studien* 64.
- Williams, M. 1991. *Unnatural Doubts: Epistemological Realism and the Basis of Scepticism*. Oxford: Blackwell.
- 1999a. *Groundless Belief: An Essay on the Possibility of Epistemology*. Princeton: Princeton University Press.
  - 1999b. Skepticism. U: J. Greco i E. Sosa, ur.
  - 2001a. Contextualism, Externalism and Epistemic Standards. *Philosophical Studies* 103.
  - 2001b. *Problems of Knowledge: A Critical Introduction to Epistemology*. Oxford: Oxford University Press.
  - 2004. Knowledge, Reflection and Sceptical Hypotheses. *Erkenntnis* 61.

Filip Čukljević

Williams' Contextualist Solution to the Skeptical Paradox

(Summary)

At the beginning of this paper a formulation of skeptical paradox is offered. Subsequently, possible types of anti-skeptical answers to this paradox are shown. Special attention is paid to the determination of the contextualistic versus other anti-skeptical answers. Two versions of contextualism are then presented, in order to more accurately determine Williams' contextualist view by their comparative analysis. Presentation of this view is supplemented by the display of Williams' understanding of knowledge in nonepistemological contexts. In the end, two objections to the Williams' contextualist view are exposed, and the answers to them are offered.

KEY WORDS: skepticism, contextualism, knowledge, justification, epistemological realism.